

פרשת בראשית

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֵהוֹ וּבְהוֹ וְחָשׁוּךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם. (בראשית א, א-ב)

יש להעיר שבלשון הפסוק לגבי מצב הארץ קודם הבריאה נאמר ויהאֶרֶץ היתה תהו ובהו, ואילו לגבי השמים לא הוזכר כלום ממצבם הקודם, ומשמע מכך שאכן השמים היו מתוקנים ורק הארץ היתה "תהו ובהו".

ועיין בחזקוני כאן שהעיר על כך, וביאר בשני אופנים - האחד, שהיות והפסוקים מדברים קודם בריאת העולם, מילת 'הארץ' כוונתה על העתיד, דהיינו קודם שברא הקב"ה את השמים ואת הארץ - "אותו מקום שהארץ עתידה לעמוד בו", היה תהו ובהו, עיין שם בכל דבריו, ומסיים "לא נאמר לשון זה גבי שמים אלא מפני כבוד שכינה ששורה בהם".

משמע מדבריו שאכן אף השמים לא היו מתוקנים, והיה ניתן לומר והשמים והארץ היו תהו ובהו, ולפיכך הוסיף וכתב שהזכירו רק את הארץ ולא את השמים מפני כבוד ה'.

באופן נוסף מפרש החזקוני, על פי התרגום ירושלמי, שתרגם "וארעא הות צדיא מבני אנשא וריקנא מן בעירא" [- והארץ היתה שוממת מבני אדם וריקה מבהמות], שהרי היו מים על פני כל הארץ. לפירוש זה אין המדובר על מצב הארץ קודם בריאתה אלא אף לאחר שנבראה הארץ, עדיין הארץ היתה תהו, כיון שהכוונה בלשון תהו היא ביחס לחסרון בני האדם וליישובו של עולם, [הנקראים 'ארץ' וכפי לשון הפסוק בתהלים [קטו טז] "השמים שמים לה", והארץ נתן לבני אדם"], ואילו השמים היו מתוקנים מיד בהבראם, ולכן נכתב בפסוק שדוקא הארץ היתה תהו ובהו.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וְתִרְאֶה הַיַּבֵּשָׁה וַיְהִי כֵן. (א, ט)

יקוו המים - [שהיו] שטוחין על פני כל הארץ והקוים באוקינוס וכו' ורש"י.

מציאות זו כפי שכתבה רש"י טעונה ביאור, שהרי אם היו המים והארץ

שטוחים, ישוּבו המים ויכסו את הארץ שוב ושוב. ועיין ברמב"ן וברבנו בחיי שנראה שעמדו בקושי זה, וביארו שאכן המצב ביום השני היה תהום, כעין מים עכורים שנוצרו מעפר ומים מעורבים, וציווה הקב"ה על העפר והמים לעשות היפך טבעם, שבדרך הטבע העפר הכבד יורד למטה, ואילו המים הקלים עולים למעלה, וכאן ציווה הקב"ה על העפר לעלות מעלה, ועל המים לרדת מטה, וכך נתגלתה האדמה, והמים נשארו בימים.

או אולי ניתן לומר כי העפר והמים לא היו מעורבים כלל, אלא המים צפו מעל פני האדמה, ובציווי ה' נתרכז כל העפר כהרים וגבעות, ואילו המים ירדו אל אותם המקומות שהתפנה מהם העפר.

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם. וְהָיוּ לְמְאֹרֶת בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן. וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֶת הַגְּדֹלִים אֶת הַמְּאֹרֶת הַגָּדֹל לְמַמְשַׁלֵּת הַיּוֹם וְאֶת הַמְּאֹרֶת הַקָּטָן לְמַמְשַׁלֵּת הַלַּיְלָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים. וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹקִים בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. וְלַמַּשָּׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹרֶךְ וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹקִים בֵּי טוֹב. (א, יד-יח)

יש להעיר שבפסוקים אלו מוזכרים תפקידי המאורות כמה פעמים, ואף שמצאנו גם בשאר ימי הבריאה, שהפסוק כופל את היצירה של אותו יום, אבל כאן גם התפקידים, וגם סדרם, משתנים בין הפסוקים. דהיינו, בציווי המוזכר בפסוק י"ד מוזכר תפקיד המאורות להבדיל בין היום ובין הלילה, ורק בפסוקים ט"ו וי"ז מוזכר תפקידם "להאיר על הארץ", ובפסוק י"ח כתוב "ולמשול ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החושך". ובנוסף לכך הקטע האחרון "ולהבדיל בין האור ובין החושך" לא הוזכר לפני כן בכלל.

שאלה נוספת המתעוררת בלימוד פסוקים אלו היא, אם המאורות לא נבראו עד יום רביעי, אי"כ מה פירוש הדבר מיום ראשון עד יום שלישי "ויהי ערב ויהי בוקר יום.."?!

ונראה שעל קושיה זו נתכוון רש"י לענות במה שכתב [פרק א פסוק יד] "יהי מאורות וכו'. מיום ראשון נבראו וברביעי צווה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב 'את השמים' לרבות תולדותיהם 'ואת הארץ' לרבות תולדותיה".

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹקִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַיָּמִים בַּיָּמִים וְהָעוֹף
 יָרֵב בָּאָרֶץ. (א, כב)

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּבְבִשָּׂה
 וּרְדוּ בְדִגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכֹל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ. (א, כח)

כאשר נשווה בין שני הפסוקים הנזכרים, נמצא שני שינויים, בפסוק הראשון המתאייחס לברכה שבירך הקב"ה את הדגים נאמר "ויברך אותם אלוקים לאמר", ואילו בברכה לאדם במקום המילה "לאמר", נוסף "ויברך אותם אלוקים ויאמר להם אלוקים". דהיינו שינוי ראשון במקום "לאמר", כתוב "ויאמר להם", וכן שבפסוק השני הוזכר פעמיים שם השם.

הנצי"ב בהעמק דבר כאן [וכן בפרשת נח (ט א)] ביאר כי אכן ביחס לאדם יש כאן חוץ מהברכה גם כן ציווי, הנרמז בתוספת המילים "ויאמר להם אי". ואין דבריו נראים לי כי מדוע לא בא על כך ציווי בפסוק נפרד, ורק צירפו את הציווי כטפל לברכה, ודבריו הם אף כנגד דברי רש"י בפרשת נח [ט ז] שכתב על הפסוק "ואתם פרו ורבו וכו'", שרק שם נצטוו על פו"ר, וכל הפסוקים הקודמים הן שנאמרו לאדם הראשון והן שנאמרו לנח אינם אלא לברכה, וראה במזרחי שם שהדגיש שרק בפסוק זה שאין מוזכרת בו הברכה כלל, אלא 'ואתם פרו ורבו' הוא הוא הציווי על כך. [ועיין במזרחי ובשפתי חכמים, שמקור דברי רש"י הם מדברי הגמ' עיי"ש].

וראה גם מה שנכתב בפרשת נח, בענין מתי נצטוו על מצות פריה ורביה. אמנם דבר מענין בענינה של ברכה זו הוא, שכשהפסוק [פרק ה א-ב] בא לסכם את ענין בריאת האדם, "זה ספר תולדת אדם ... זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם" הוא שב ומדגיש את הברכה, והדבר טעון ביאור מה המיוחד בברכה זו, שהיה צריך להזכירה שוב.

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל
 הָאָרֶץ וְאֵת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. (א, כט)

פסוק זה טעון ביאור, הרי הדבר פשוט שמטרת הפירות היא לאכילתם, ומדוע צריך הפסוק לפרש זאת?

וכבר עמדו חז"ל [סנהדרין ט ב] בביאור פסוק זה, וכתבו שכוונת הפסוק שלא הותר להם לאכול רק את פירות העץ, ובשר הותר להם רק לאחר המבול. אמנם ניתן לבאר פסוק זה כפשוטו, שלולא שה' אמר להם זאת, כיצד היה יודע האדם כשהוא רעב, שעליו לאכול מפירות העץ כדי להשביע את רעבונו.

"לעשות"

וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכוּ' אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לְעֲשׂוֹת. (ב, ג)

מה פירוש המלה "לעשות", ומה היה הפסוק חסר בלי המילה הזו? רש"י על אתר פירש שהמלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת, ככל ועשאה בששי. ואילו האבי"ע כותב "השרשים בכל המינים, שנתן בהם כח לעשות דמותם, והמפרש לעשות תחת עשה, גם עשה תחת ברא, איננו כן לפי דעתי". כוונתו בסוף דבריו היא, לשלול את הפירוש שהמילה 'לעשות' נסובה על הקב"ה - וכפירוש רש"י, אלא הוא מבאר שמילה זו נסובה על הבריאה, הטבע, על האדם והחיות וכו' הנזכרים לעיל שהם יפרו וירבו.

וכן ברד"ק מבאר: אשר ברא א' לעשות, "לעשות מכאן ואילך, הוא בראם בששת ימי בראשית, שיהיו הם עושים מכאן ואילך, כל מין ומין תולדותיו כפי מה שהם".

וכן בחזקוני "להיות מנהגם מאותו זמן ואילך לעשות כיוצא בהן כגון בעלי חיים, אילנות, דשא שמזריעין ועושין וכיוצא בהן. ד"א לעשות, כל ימות עולם כסדר של ימי בראשית, שהשמים והארץ יעשו מנהגם ולא ישנו סדר". וראה גם באברבנאל.

ואכן הפירוש הפשוט של המילה "לעשות" הוא כעין הפירוש השני של החזקוני, שהקב"ה הנהיג בבריאה שסדר הטבע יפעל באופן אוטומטי וכמו שאומרים באנגלית to function. זאת אומרת שהקב"ה הנהיג את השמש, הירח, העולם וכן הכוכבים שיסבבו כל אחד במסלולו, במהלכו באופן קבוע ואוטומטי. ועל ידי זה נקבעים יום ולילה, חורף וקיץ וכו' כידוע, וכן תהליך היווצרות הגשמים מעננים וכדו' וכל חלקי הבריאה.

והנה ידועים דברי הרמב"ם, שיש מצוה לכל אדם לחקור ולעיין בבריאה כולה, ועל ידי כך מגיע האדם לאהבתו ית', כפי שכתב בהלכות יסודי התורה [פרק ב הלכה ב]:

"והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואי הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול". וכן כתב שם [פרק ד ה' יב]:

"בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו (מעשה בראשית ומעשה מרכבה) ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא". [וראה גם ברמב"ם סוף ה' תשובה (פרק י הלכה ו)].

ולפי דבריו לולא דמסתפינא היה נראה לי כי ביאור המילה "לעשות", היא כעין דברי האבן עזרא והרד"ק שהמילה "לעשות" אינה מתייחסת להקב"ה אלא לבני אדם, דהיינו שהקדוש ברוך הוא יצר את עולמו, כדי שהאדם ימשיך ויפתח אותו, ולכן הרופא שממציא תרופה חדשה המסוגלת לעזור לבני אדם נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכן המדען שמגלה סוד בטבע אף הוא שותף, ולכן מוטל על כל אחד ואחד למצוא את הקב"ה בטבע, לחפש ולקדם העניינים לטובת בני אדם, להועיל לחברה כולה, וזאת המצווה היוצאת מהמלה "לעשות".

דוגמאות נוספות לכך, ניתן למנות בימינו אנו, את אמצעי החיסון נגד מחלות, פיתוח מערכות המים והביוב לכל בית ובית, דבר שבלי ספק תרם לבריאות והארכת חיים; אמצעי התקשורת המשוכללים, שתרמו כה רבות לקידום העולם. כל זה נכלל תחת הכותרת "לעשות" שהקב"ה הפקיד בידי בני אדם התפקיד לקדם, לשפר, ולהעלות חיי האדם והאנושות כולה.

וראה כעין זה בדברי הנצי"ב במבוא לחומש העמק דבר [חלק ז] שכתב "שעל חכמי אומות העולם החוששים לכבוד א' (שמים) מצווה לחקור בחכמת הטבע שהוא הבריאה ובה נותנים כבוד להקב"ה, והוא בכלל הכתוב 'אשר ברא אלקים לעשות', היינו לבאר ולחדש בטבע הבריאה ככל האפשר וכו'" וכתב שם שלישראל שלהם התורה היא חלק של הבריאה, עליהם להתעסק בתורה. [אלא שמדברי הרמב"ם הנזכרים, נראה שלא כדבריו שלא חילק בין יהודי לללא יהודי, אלא כתב בפשיטות שזו חובה על כל אדם ואדם. ועיין ספר המפתח (הוצאת ר"ש פרנקל) הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ב, שהביא משו"ת יכין ובעז נא-ד, ומספרים נוספים, הדנים האם צריכים ללמוד חכמת הטבע והתכונה כדי להגיע לאהבת ה'].

ולפי דברינו מובן מה שאנחנו אומרים בתפילת שחרית "לקל ברוך נעימות יתנו" וכו' "בורא רפואות", ולכאורה קשה איזה רפואות בורא הקב"ה אחר מעשה בראשית? אלא כשהרופא ממציא תרופה או אמצעי רפואה, ההשראה באה מלמעלה, והרופא נעשה שותף להקב"ה - וזהו **בורא** רפואות.

רעיונות אלו, שמטרת האדם היא לפתח את העולם, אנו מוצאים בפסוקים נוספים בפרשתנו. [וראה גם בפירוש השני של החזקוני המובא לעיל על הפסוק "בראשית ברא"י].

וכן ביאור הפסוק "כי לא המטיר ה' א' על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה" [ב ה], לפי פשוטו, שהקב"ה נמנע מלהמטיר על הארץ מפני שלא היה אדם שיפתח את העולם על ידי הגשמים, באמצעות עבודת האדמה.

וכן מהפסוק "ויקח ה' א' את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" נב טו - נראה שתפקידו של האדם לעבוד - אפילו בגן עדן. וכפי שכתב האבן עזרא "לעבדה - האדמה". [ודלא כתרגום יונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי, שביארו שם שלא על פי הפשט הפשוט].

וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרֵם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹקִים עַל הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה. (ב, ה)

פירוש הפסוק כפשוטו, שהיות ולא היה מי שיהנה מטובתו של הקב"ה, לא המטיר ה' גשם על הארץ. והסיבה לכך, היות ואין הקב"ה בורא דבר בלי תכלית, והתכלית היא לצורך האדם, ואם אין אדם אין כל ענין לברוא גשם. [ועיין גם משי"כ לעיל ב ג].

וַיִּצְמַח ה' אֱלֹקִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נִחְמָד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע. (ב, ט)

צריך עיון, בשביל מה היה צורך שהעצים יהיו נחמדים למראה, אלא שה"נחמד למראה", היא מטרה בפני עצמה, כיון שיש לאדם קורת רוח מיוחדת ממראה העצים, עוד לפני שאוכלים מפירותיהם, והקב"ה באהבתו את בני האדם, לא הסתפק ביצירת מקור מזון בלבד, אלא דאג שאף תוך כדי יצירת המזון, יהנה האדם מהנחמד למראה.

וַנְהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הָגֶן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַת רְאשִׁים. שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַיִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. וְזֶהב הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ פּוּשׁ. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חֲדַקְל הוּא הַהַלֵּף קְדַמַּת אֲשׁוּר וְהַנְּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת. (ב, יא יג-יד)

פישון – הוא נילוס נהר מצרים ורש"י.

לפי המציאות בימינו, הפרת והחידקל מוצאם מהרי טורקיה, וזורמים לכיוון המפרץ הפרסי, ואילו הנילוס מוצאו מהרי מרכז אפריקה, וזורם לכיוון הים התיכון, ואין כל מקור משותף לשלשת הנהרות הללו. וצ"ע, נראה אטלס דעת מקרא].